

סילון קוצני *Zilla spinosa* - פורח עכשיו במדבר

(אפריל 2015)

כתב: אבי שמידע

כאשר אנו נוסעים בכביש הערבה בואך אילת אנו חולפים על פני ואדיות רבים אשר בחלקם גדלים עצי **שיטה**, בחלקם גדלים שיחי **רתם** ו**רכפתן** ובחלקם שיחי סלקיים כמו **מלוח**, **מלחית ואוכם**. אך ברוב האדיות, קטנים כגדולים, מתבלט בן-שיח קוצני מאוד בעל צורה כדורית - זהו **סילון קוצני *Zilla spinosa***. הפריחה הורודה שלו נראית למרחוק והוא פורח בשיאו בחודשי פברואר - מאי. כל אברי הצמח הירוקים בעלי מעטה מכחיל ולכן צבע העלים והגבעולים מרחוק הוא אפור מכחיל.

שיח של **סילון קוצני** בנחל נקרות. שימו לב לצורה

הכדורית של השיח. צילם: גדי פולק ©

הסילון הוא צמח ממשפחת המצליבים אשר הפרח אכן מזהה את המשפחה שלו ולא הפרי. הפרחים בצבע ורוד עז, עוטפים את הצמח במעין מרבד פרחוני. הפרח בנוי צינור כותרת צר וארוך (9 מ"מ), המורכב מארבעה עלי גביע ומארבעה עלי הכותרת המסודרים כצלב. דבורים יחידאיות בעלות חדק ארוך מבקרות בפרחי הסילון ולוגמות את הצוף הרב הנמצא בבסיס כל פרח.

צמח הסילון גדל אך ורק בערוצי ואדיות ואיננו גדל בכלל במדרונות מחוץ לערוצים. זאת בהתאמה לפרי המיוחד שלו ולאופן ההפצה שלו. הפרי מעוצה, דמוי ביצה, כעין אגוז, בגודל של 8 מ"מ, בעל מקור קוצני, מכיל 2 מגורות שבכל אחת זרע אחד. הפרי נשאר צמוד

לענפי הצמח היבש תקופה ארוכה. כאשר מגיע שיטפון למדבר הצחיח, שיחי הסילון ניתקים מהקרקע מתגלגלים עם השיטפון למרחקים וכך הצמח היבש כולו משמש כוקטור ההפצה של הפירות.. זוהי כנראה הסיבה מדוע הסילון מותאם כה טוב לואדיות במדבר; השיחים היבשים, דמויי כדורים קוצניים עומדים שנים באפיקי הוואדיות ועליהם מאות פירות; השיטפון הנדיר המגיע כל מספר שנים שובר את הכדור היבש ומפיץ את הפירות לאורך הוואדי. אותה תכונה המקנה לו יתרון בהפצה באפיקי הוואדיות, מקנה נחיתות לסילון בהפצה למדרונות במדבר ולאיכלוסם.

סילון קוצני. פרחים, פירות, קוצים ועלים. צילם: ליאור אלמגור ©

זהו מין רב-שנתי "על תנאי", כלומר, הצמח פורח כבר בשנתו הראשונה אך ימשיך לחיות מספר שנים נוסף רק אם יהיו אלה שנות ברכה. הצמח גדל במהירות לאחר גשמי האביב ואז הוא מפתח מערכת מסועפת של ענפים מטמיעים ירוקים, קוצניים בקצותיהם, ועלים מאורכים, קרחים, הנושרים במהרה. עם התייבשות הקרקע מתייבש הצמח והופך לגוש קוצני לבנבן שרק שיני הגמל הרעב יוכלו לו.

בתור צמח מדברי מאפיינת אותו רב-פרצופיות מדהימה: בקיץ וברוב חודשי השנה הוא יבש, אשון, וקוצני. בגדלו כבן-שיח הוא מסועף מאוד ומבנהו הכללי כדורי בגודל 50-130 ס"מ. בחורף ולאחר גשמי ברכה הצמח ירוק מאוד, בשרני ועסיסי וכמימרת הבדואים "משגע את עיני הגמלים". עם בוא היובש העלים נושרים מהר, הענפים הירוקים מתעצים ומלבינים, וקצותיהם הופכים קוצניים.

צמח הסילון חשוב בחיי הבדואים: הגמלים אוהבים מאוד את הסילון הירוק וקוצניותו לא מפריעה להם. ערמות סילון ענקיות נאספות בואדיות ומובלות כמספוא למרחקים על גמלים. הבדואים קולים את זרעיו ואוכלים אותם כתרופה לניקוי הכליות וכתרופה נגד שתן

בדם. קוציו משמשים לניקוב חורי עגילים באוזניים.

הסוג כולל שני מינים שתפוצתם באזור הסהרו-ערבי. בארץ גדל רק מין אחד, שיש המחלקים אותו לשני זנים. בחלק המערבי של מדבר צפון אפריקה מחליף את ה**סילון הקוצני** ה**סילון גדול-הפרי**. ה"גמישות" הצמחית, הקוצניות, מערכת שרשים, אופן ההפצה, הן מן התכונות המתאימות את הסילון לתנאים הקשים של בית גידולו. הסוג מבודד מבחינה סיסטמטית, ואין סוגים קרובים לו – עובדה העשויה להצביע על עתיקותו של הסוג, שהספיק להתבודד כי כל קרוביו כבר נכחדו, והוא נותר אולי בזכות הסתגלותו למדבר, שהתחרות שם אינה כה חריפה. מאידך עשוי הדבר לרמז גם על עתיקותו של המדבר הסהרו-ערבי.

ולמה שמו **סילון** ? השם העברי בעל צליל קרוב לשם המדעי Zilla הזה לשם הערבי "סילה". מעניין ששם זה נשאר עקבי בערבית בכל אזור תפוצתו של הסילון מחצי האי ערב ועד מערב הסהרה.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: שמידע א 2015 סילון קוצני Zilla spinosa – פורח עכשיו במדבר (אפריל 2015),
"פורחים עכשיו", כתב-עת "כלנית" מספר 2.

<https://www.kalanit.org.il/zilla-spinosa-03-2015>